

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГОТОВНОСТІ ДО ТОЛЕРАНТНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Лідія Чередник¹

¹ кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-1006-1363>, e-mail: lidiya2772@i.ua

Реферат:

Актуальність: необхідність визначення педагогічних умов формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів обумовлена процесами глобалізації, євроінтеграції та реформування сучасної початкової школи, що окреслюють рамки освітнього простору, побудованого на утвердженні людини як найбільшої соціальної цінності, засадах гуманізму, дитиноцентризму й толерантності, та вимагають від педагога готовності до діалогу шляхом встановлення з молодшими школярами відносин довіри, співпраці, компромісу, радості, товариськості, емпатії та психологічного комфорту.

Мета: на основі аналізу психолого-педагогічного доробку сучасних педагогів визначити педагогічні умови формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів.

Методи: теоретичні: аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення.

Результати: на основі узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічних джерел педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів визначено як сукупність сприятливих факторів, що забезпечує ефективну реалізацію моделі формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів.

Висновки: виокремлено педагогічні умови формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів: педагогічний консенсус щодо орієнтації на толерантне виховання, відображення у змісті професійної підготовки основних засад толерантного виховання, упродовження контекстного навчання та квазіпрофесійних ситуацій.

Ключові слова: педагогічні умови, підготовка майбутніх педагогів, толерантне виховання, готовність до толерантного виховання, початкова школа.

Вступ. Глобалізація, євроінтеграція, реформування як процеси, що характеризують сучасну систему освіти, утверджують людину як найбільшу соціальну цінність, окреслюють рамки освітнього простору, побудованого на засадах гуманізму, дитиноцентризму та толерантності, тим самим вимагаючи від педагога готовності до діалогу шляхом встановлення з молодшими школярами відносин довіри, співпраці, компромісу, радості, товариськості, емпатії та психологічного комфорту.

Професійно компетентний учитель початкової школи сприймається в соціумі як особистість, яка вміє налагоджувати контакти з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами), незважаючи на вік, національність, соціальний стан, належність до різних культур тощо; тим самим стверджуючи власну толерантну позицію (Чередник, 2020, с. 17). Отже, майбутній педагог має бути носієм гуманістичних цінностей, здатним виявляти толерантну поведінку та культивувати її в молодших школярів.

Оскільки процес формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів є складним, тривалим та охоплює різні сфери особистості (когнітивна, емоційно-ціннісна, діяльнісно-комунікативна), він не може бути реалізованим без створення педагогічних умов, виокремлення, обґрунтування і характеристика яких є метою даної статті.

Джерела. Теоретичну базу дослідження склали міжнародні документи (Декларація принципів толерантності (1995), Конвенція про права людини (1948), Конвенція про права дитини (1989), Конституція України (1996), Закони України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), нормативно-правові документи системи освіти України: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015), Концепція Нової української школи (2016), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), а також сучасні наукові розвідки проблеми формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів а саме: методологічні основи сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Лутай, В. Огнев'юк та ін.); загальні питання педагогіки толерантності (М. Андреев, О. Безкоровайна, О. Грива, Г. Коберник, Л. Москальова, Ю. Годорцева та ін.); виховання її у молодших школярів (М. Горват, О. Савченко та ін.); вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи (О. Біда, В. Бондар, О. Будник, Я. Кодлюк, Л. Коваль, А. Крамаренко, О. Матвієнко, Л. Пермінова, Л. Петухова, О. Федій, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.); психолого-педагогічні засади формування педагогічної толерантності майбутніх учителів (Т. Атрощенко, Н. Бирко, Т. Варенко, Ю. Гордієнко, А. Горянська, Ю. Ірхіна, Е. Кайкова, О. Кондратьєва, Р. Кострубань, І. Кривошопка Л. Мацюк, М. Мельничук, О. Руда, А. Скок, О. Столяренко, І. Сухопара та ін.); застосування зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів до виховання толерантності (О. Орловська та ін.).

Мета статті: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури виокремити, теоретично обґрунтувати та схарактеризувати педагогічні умови формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів.

Методи дослідження: теоретичні: аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення.

Результати та обговорення. Аналіз загально-педагогічних праць з питань формування

готовності майбутніх учителів до професійної діяльності О. Біди, В. Бондаря, І. Шапошнікової, Л. Канішевської, Н. Клокар, Л. Коваль, А. Крамаренко, досліджень з підготовки майбутніх учителів початкової школи до різних видів та аспектів виховання, формування толерантності майбутніх учителів як необхідного компонента готовності до виховної діяльності тощо дозволив нам визначити низку умов, дотримання яких забезпечує процес формування готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів.

У цьому контексті під умовами ми розуміємо необхідні обставини, які роблять можливим здійснення означеного вище процесу, «комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених факторів, які забезпечують процес формування» (Вовк, 2017, с. 58) готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів.

У сучасній педагогічній літературі існує кілька підходів до визначення умов процесу формування готовності до виховання: докладний описовий – намагання деталізувати необхідні обставини, аби не втратити нічого важливого; концептуальний – виокремлення низки (2–3) головних умов як мінімально необхідних для здійснення процесу; організаційний – окреслення лише тих умов, які забезпечують реалізацію конкретної експериментальної моделі; поетапний – подання комплексу вимог у чітко визначеній послідовності (етапів формування означених якостей) (Чередник, 2020, с. 100).

Прикладом першого підходу є дослідження В. Ляпунової (2017), у якому авторка широко використовує загальні професійно-педагогічні підходи. Характеризуючи педагогічні умови реалізації розробленої нею системи професійної підготовки, дослідниця виокремила вісім головних вимог, серед яких: функціонування толерантного освітнього простору в загальноосвітній системі цінностей, в основі якої знаходяться поняття консенсус (згода), компроміс, взаємоприйняття питань тощо (Ляпунова, 2017, с. 289); мотивація навчально-професійної діяльності студентів до оволодіння різноманітними способами «бути толерантним педагогом», що виражається у здатності осмислення педагогічної реальності (Ляпунова, 2017, с. 291); використання педагогічних ресурсів навчальних дисциплін для формування готовності до толерантної міжособистісної і професійної взаємодії (Ляпунова, 2017, с. 296); інтеграція важливої з точки зору дослідження інформації до змісту нормативної та варіативної частини програм підготовки, у першу

чергу – до психолого-педагогічних дисциплін (Ляпунова, 2017, с. 300) тощо.

Визначені дослідницею умови мають загальний характер і можуть поширюватися на різні аспекти підготовки майбутніх учителів до здійснення професійної діяльності, зокрема, і на формування їх готовності до толерантного виховання молодших школярів. У виключно практичній площині ми звернули увагу на ідею консенсусу як основи толерантного освітнього простору, яка буде нами розвинута у подальшому дослідженні.

Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що більшість дослідників проблем підготовки майбутніх учителів до толерантного розв'язання виховних завдань окреслюють умови ефективності цієї підготовки у загальних рисах. Так, дослідниця формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання і розв'язання конфліктів у освітній роботі з учнями К. Розум (2015, с. 11) вважає основними умовами забезпечення цього процесу стимулювання розвитку моральних, емоційних та вольових якостей педагогів; створення толерантного середовища у студентській групі; насичення освітнього процесу активними методами, що сприятимуть формуванню в майбутніх учителів умінь і навичок запобігання і розв'язання конфліктів.

Основними педагогічними умовами забезпечення толерантності студентів у процесі громадянського виховання дослідники (О. Козлова, Т. Гребеник, К. Розум та інші) вважають формування толерантного простору, який характеризується єдністю всіх суб'єктів виховного процесу й форм організації їхніх відносин, особистісно орієнтований підхід у виховному процесі, основою якого є суб'єкт-суб'єктні відносини в системі «вихователь-вихованець».

На думку Л. Мацук (2002, с. 16), готовність майбутніх учителів початкової школи до правового виховання молодших школярів має формуватися за умов професійного навчання (формування правових знань у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін, удосконалення змісту правової освіти майбутніх педагогів засобами спецкурсу, рівневої діагностики професійної готовності), що концентрують загальнопедагогічну підготовку, інтелектуально-психологічні якості та професійні компетенції.

До педагогічних умов ефективного вирішення завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до соціально-педагогічної діяльності О. Будник (2015, с. 441) відносить:

цілісність підготовки; поетапне соціально-педагогічне спрямування змісту освіти ЗВО на першочергове формування морально-естетичного і соціально-комунікативного компонентів готовності; гуманізацію професійної підготовки фахівців; формування в навчальному закладі позитивного соціально-виховного середовища.

Вивчаючи процеси формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми, які зазнали сімейного насильства, О. Сакалюк (2016, с. 13) дійшла висновку, що їх ефективність залежить від забезпечення гуманістичної спрямованості професійно-гуманітарної підготовки студентів, демократизації освітньо-виховного середовища закладу вищої освіти, стимулювання самостійно-вольових зусиль студентів, залучення потенціалу педагогічної практики і самостійної роботи студентів як носіїв практичного досвіду, ставлень, цінностей.

Розглядаючи умови формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, Ю. Гордієнко (2017, с. 11) чітко пов'язує їх з відповідним компонентом моделі: теоретико-методологічного – науково-методичне забезпечення процесу формування педагогічної толерантності; змістового – толерантно-зорієнтований зміст підготовки; методичного – високий рівень професійної компетентності викладачів у сфері педагогічної толерантності; практичного – створення толерантного освітнього середовища.

На думку Н. Бирко (2013, с. 9), ефективність професійної підготовки студентів до формування толерантності учнів початкових класів забезпечується шляхом реалізації сукупності педагогічних умов, що передбачають: урахування індивідуального рівня толерантності майбутніх учителів як основи професійної діяльності; наповнення змісту навчально-виховної роботи у закладі вищої освіти матеріалами з розвитку толерантності та її складників; упровадження ідей педагогіки толерантності. Визначені дослідницею умови не є безпосередньо умовами підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів, але вони стосуються процесу виховання учнів, який будується на засадах толерантності і має за мету формування якості толерантної особистості (Чередник, 2020, с. 104).

Прихильники організаційного підходу тлумачать умови не як наявні обставини, а як систему заходів: виховання їх окремих складових (установок, ціннісних орієнтацій, знань, умінь і навичок) (Ю. Підборський); застосування гуманістично

спрямованих педагогічних технологій у межах мультикультурного підходу до вивчення філологічних дисциплін; інтеграція використання виховного потенціалу філологічних дисциплін у позааудиторній діяльності студентів (Ф. Асанова); оптимальне поєднання теоретичних, методичних і практичних складників підготовки майбутніх педагогів до формування міжнаціональної толерантності; урахування особливостей особистісно зорієнтованого навчання (І. Залєсова).

Так, Р. Кострубань (2016, с. 9) дійшов висновку про важливість застосування цілісного взаємопов'язаного комплексу спеціально впроваджених у освітній процес конкретних психолого-педагогічних заходів, що забезпечують досягнення майбутніми вчителями початкових класів належного рівня толерантності в процесі гуманітарної підготовки: 1) використання потенціалу системного підходу для формування мотиваційно-ціннісного складника толерантності в майбутніх учителів; 2) розроблення та впровадження професіограми майбутнього вчителя з урахуванням когнітивно-змістового складника толерантності, до якої включено особистісні характеристики; 3) активізацію когнітивно-рефлексивного складника толерантності майбутніх учителів засобами тренінгу.

Виходячи з того, що підготовка майбутніх учителів до толерантного виховання передбачає й розвиток у них толерантності як професійної якості, певні умови формування педагогічної толерантності майбутніх учителів можуть бути враховані при визначенні умов підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів.

Дослідниками цього напрямку вибудовано педагогічну модель послідовного формування толерантності у студентів вищих педагогічних навчальних закладів, де окреслено головні умови для її впровадження (збагачення інформацією про принципи комунікативної толерантності; організація толерантної інтеракції у навчально-професійній взаємодії тощо (М. Якібчук); визначено основні умови забезпечення цього процесу: оновлення навчальної інформації теорією педагогічної і психологічної толерантності; тренінг умів аналізу, конструювання й презентації способів розв'язання конфліктних педагогічних ситуацій засобами техніки вчителя-фасилітатора (Ю. Тодорцева); визначено комплекс організаційно-педагогічних умов для експорту американських напрацювань, а саме: розробка та впровадження нових підходів та рекомендацій щодо формування змістового компонента освітніх

програм з професійної підготовки майбутніх учителів старшої школи на основі збільшення кількості годин на вивчення вибіркового дисциплін з проблем виховання толерантності; творчого поєднання змісту, форм і технологій для розвитку особистісно-професійних якостей; впровадження у підготовку інноваційних технологій навчання; вивчення досвіду вчителів-практиків; урахування прогресивних ідей зарубіжного досвіду тощо (О. Орловська).

Останнім часом серед дослідників набуває поширення поетапний підхід, згідно з яким умови здійснення певного виду підготовки майбутніх учителів пов'язується з конкретним її етапом. Такого підходу дотримуються А. Логвіненко, який вважає оптимальним триетапний (мотиваційно-настановний, комунікативно-поведінковий; самостійно-творчий) підхід організації процесу підготовки майбутніх учителів іноземної мови до формування толерантності учнів основної школи; І. Кривошопка, яка визначає основні умови реалізації процесу виховання толерантності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури (збагачення змісту навчального матеріалу спецкурсу міжпредметними зв'язками з психолого-педагогічних дисциплін з акцентом на курсі «Основи педагогічної майстерності»; створення толерантного освітнього простору на заняттях спецкурсу «Педагогіка толерантності у вищій школі»; творче використання інноваційних особистісно орієнтованих технологій тощо), пов'язуючи їх з певними етапами підготовки (інформативно-ознайомлювальний; мотиваційний; діяльнісно-творчий).

Таким чином, аналіз наукових розвідок умов формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання та окремих його аспектів свідчить про те, що дослідники пов'язують їх з чотирма групами чинників: освітньо-виховне середовище, в якому здійснюється процес підготовки фахівця; наявні якості учасників процесу; зміст процесу підготовки та його організації.

Однією з головних умов формування толерантності у майбутніх учителів науковці вважають наявність толерантного освітнього середовища (простору): «функціонування толерантного освітнього простору» (В. Ляпунова), «формування толерантного простору» (О. Козлова, Т. Гребеник), «створення толерантного освітнього простору» (І. Кривошопка) тощо. Саме тому до першої групи умов ми відносимо ті, що стосуються освітньо-виховного середовища, проте розглядатимемо його не як умову, а як орієнтир.

Дослідниками виокремлено низку головних рис толерантного середовища: створення атмосфери ненасильства й безпечної взаємодії в середовищі оточення студента; демократичний стиль педагогічного керівництва й педагогічного спілкування; співпраця й діалог між усіма суб'єктами освітнього процесу тощо (В. Ляпунова, 2017); встановлення відносин взаєморозуміння й взаємної вимогливості на основі довіри, поваги, терпіння, доброзичливих стосунків між адміністрацією, педагогами й студентами; створення емоційно-позитивної атмосфери й психологічно комфортних умов для творчої самореалізації й пізнавальної діяльності студентів тощо (І. Кривошапка, 2015); спільна розробка правил поведінки в аудиторії; згода, що навчальна аудиторія – зона вільна від насмішок, кепкувань та агресивних проявів; дотримання основних прав та свобод людини; створення ситуацій успіху; оцінювання вчинків, а не особистісних особливостей суб'єктів навчання; повага до думки та позиції іншого; асертивність поведінки; переведення конфліктних ситуацій у позитивне русло; діалогічність та рефлексивність взаємодії; дотримання регламенту під час занять (Ю. Гордієнко, 2017, с. 175).

Цілком логічним є те, що наявність толерантного освітнього середовища (простору) у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи позитивно впливатиме на формування готовності до толерантного виховання учнів, але ми вважаємо, що створення й удосконалення толерантного освітнього середовища є не умовою, а паралельним, супутнім з підготовкою фахівця процесом, його складовою частиною.

Ми вважаємо, що першою важливою умовою формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів є консенсус, своєрідна домовленість суб'єктів освітнього середовища щодо дотримання засад толерантності у процесі підготовки фахівців, яка або констатує наявність толерантного освітнього середовища, або декларує наміри суб'єктів освітнього процесу щодо його створення. У цьому сенсі ми розвиваємо ідею В. Ляпунової про консенсус як основу толерантного освітнього простору. Проте розглядаємо його не лише як принцип організації освітнього середовища, а і як умову формування готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів (Чередник, 2020, с. 117).

Консенсус є загальною згодою учасників освітнього процесу, яка характеризується відсутністю серйозних заперечень із суттєвих питань

змісту й організації освітньої діяльності, що досягається в результаті процедури, спрямованої на урахування думок всіх учасників та зближення розбіжних поглядів. За О. Григором, консенсус – це не одностайність, позаяк для ухвалення рішення немає потреби у повному збігу позицій усіх учасників процесу. Консенсус передбачає лише відсутність прямих заперечень і цілком допускає нейтральну позицію (утримання від відкритого висловлення власного погляду) і навіть окремі заперечення до рішень (якщо зазвичай вони не підривають основи досягнутої угоди). Разом із тим, консенсус не є рішенням більшості, тому що він несумісний з негативною позицією хоча би одного учасника (Григор, 2014, с. 400).

У нашому дослідженні педагогічний консенсус є базовою умовою здійснення процесу підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів і передбачає згоду учасників освітнього процесу на дотримання засад толерантності: викладачів (включення до змісту навчальних дисциплін сюжетів, пов'язаних з толерантним вихованням; культивування толерантного ставлення до учасників освітнього процесу; застосування методів і прийомів, що сприяють виявленню і розвитку толерантності тощо), студентів (визнання засад толерантності, їх дотримання, культивування толерантних взаємин у студентському середовищі тощо), адміністрації (сприяння становленню толерантних відносин, дотримання демократичних засад тощо).

Консенсус не виникає сам по собі. Він може існувати як данина традиції, що тривалий час існує в освітньому середовищі ЗВО, результатом розв'язання складної педагогічної ситуації, необхідності реалізації певної ідеї, ініційованої ззовні (державні програми, концепції, накази або підключення до реалізації проектів інших ЗВО) або ідей, що виникають всередині самого середовища (апробація наукових розробок викладачів, роботи щодо покращення освітнього процесу та мікроклімату в студентських групах тощо).

У нашому дослідженні консенсус визначається як результат кількох чинників: традиції, реалізації ідей толерантного виховання та концепції Нової української школи (Чередник, 2020).

До другої групи умов формування готовності майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів дослідники відносять наявність певних якостей суб'єктів освітньої діяльності. Насамперед такими якостями студентів є: мотивація діяльності студентів до

оволодіння різноманітними способами «бути толерантним педагогом»; посилення уваги до мотиваційного компоненту готовності (В. Ляпунова, О. Будник); культура спілкування як осягнення інших в діалозі та синергетичне мислення (О. Козлова, Т. Гребеник); урахування індивідуального рівня толерантності (Н. Бирко); навички полісуб'єктного і діалогічного спілкування (Ю. Ірхіна).

Ми вважаємо висунення вимог до якостей студентів не зовсім коректними, позаяк переважна більшість із них може бути сформованою вже у процесі підготовки майбутніх учителів. До того ж підготовка майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів передбачає охоплення всіх студентів, а згодом має бути типізованою у широкій практиці викладачів. Вимоги, що висувуються до викладачів закладу вищої освіти, є складовою педагогічного консенсусу, адже викладач визнає необхідність підготовки студентів до саме толерантного виховання, а відтак, бере на себе відповідальність за дотримання цих норм у власній діяльності. Тому в нашому дослідженні ми не вважаємо за потрібне висувати окремі вимоги до учасників освітнього процесу, проте наголошуємо на необхідності їхнього бажання діяти на засадах толерантності, що передбачено визначеною вище умовою – наявністю педагогічного консенсусу щодо орієнтації на толерантне виховання молодших школярів.

Наступна група умов висувається науковцями до змістової складової підготовки і використання педагогічних ресурсів навчальних дисциплін, інтеграції значущої інформації (В. Ляпунова), толерантно-зорієнтований зміст (Ю. Гордієнко), наповнення змісту матеріалами з розвитку толерантності та її складових (Н. Бирко), збагачення інформації відповідним змістом (М. Якібчук, І. Кривошопка), оновлення навчальної інформації теорією педагогічної та психологічної толерантності (Ю. Тодорцева).

Ми поділяємо погляди цих дослідників щодо залежності процесу підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання від наявності у змісті матеріалу з толерантного виховання, а також методів і прийомів його реалізації. Тому другою умовою підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів є відображення у змісті професійної підготовки основних засад толерантного виховання. Це логічно впливає з педагогічного консенсусу: визнання необхідності підготовки студентів до толерантного виховання викликає необхідність у

закріпленні цих ідей у змісті у вигляді освітніх орієнтирів – складових предметних компетентностей, змістових ліній, окремих сюжетів освітніх програм або змістових наголосів, прикладів, постановки проблеми тощо.

У нашому дослідженні ця умова реалізована за допомогою розробки переліку здатностей, конкретних знань і вмінь студента, отриманих у процесі професійної підготовки і необхідних для впровадження толерантного виховання молодших школярів; внесення цих здатностей до змісту навчальних дисциплін як освітніх орієнтирів; розробки методичних рекомендацій щодо відображення певних аспектів толерантного виховання при вивченні конкретних тем.

Таким чином, другою педагогічною умовою формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів нами визначено відображення ідей толерантного виховання у змісті навчальних дисциплін (Чередник, 2020, с. 120).

Ще одна група умов стосується організації освітнього процесу: використання інтерактивних технологій, діалогічних методів, поєднання теоретичних і практичних етапів навчання (В. Ляпунова), насичення освітнього процесу активними методами, спрямованими на формування умінь запобігання і розв'язання конфліктів (К. Розум), особистісно-орієнтований підхід (О. Козлова, Т. Гребеник), залучення потенціалу педагогічної практики і самостійної роботи (О. Сакалюк), упровадження ідей педагогічної толерантності (Н. Бирко), особистісно орієнтовані технології, активні методи і прийоми (І. Кривошопка). Звичайно, кожний із дослідників закладав власну логіку у визначення умов залежно від специфіки предмету дослідження та тих завдань, які вони перед собою ставили, і тих моделей, які вони пропонували для їх розв'язання.

Ми виходимо з того, що освітнім орієнтиром (передбаченим результатом) нашого дослідження є готовність майбутніх учителів початкової школи до толерантного виховання молодших школярів, що є комплексом здатностей, стрижнем якої є вміння розв'язувати конкретні професійні завдання, пов'язані з толерантним вихованням учнів, спираючись на набуті у процесі навчання знання. Тому провідною умовою до організації підготовки студентів має бути наголос на професійну практичну зорієнтованість, який зумовлює добір методів, прийомів та засобів освітньої діяльності, що за своєю сутністю є впровадженням контекстного навчання, а відтак,

залучення студентів до квазіпрофесійної діяльності.

Отже, цілком логічним вважаємо визначити третьою важливою умовою формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів – впровадження контекстного навчання та квазіпрофесійної діяльності.

У сучасній педагогічній літературі практична зорієнтованість освітнього процесу отримала назву контекстного навчання. За Н. Дем'яненко (2016, с. 53-54), контекстне навчання є концептуальною основою реалізації компетентнісного підходу у професійній педагогічній освіті і забезпечує динамічний рух діяльності студента від власне навчальної (акцентування в лекціях і семінарах-дискусіях на соціальному контексті професійної діяльності) через квазіпрофесійну (різні форми імітації професійної діяльності) і навчально-професійну до реальної професійної. А квазіпрофесійна діяльність, в свою чергу, спрямовує студентів на цілеутворення, аналіз і оцінювання проблемних ситуацій, самооцінювання у професійній діяльності, конструювання моделей взаємодії, осмислення багатоманітності

педагогічних варіантів, проблематизацію освітнього процесу та пошук оптимальних рішень для досягнення успіху у професійній діяльності (Дем'яненко, 2016, с. 55).

У цьому сенсі ми поділяємо думки І. Залесової та Ю. Тодорцевої, які вважають умовами підготовки майбутніх учителів «створення ситуацій полікультурного змісту» (І. Залесова), «конструювання та презентація способів розв'язання конфліктних педагогічних ситуацій засобами техніки вчителя-фасілітатора» (Ю. Тодорцева), але переносимо ці ідеї у сферу квазіпрофесійної діяльності та контекстного навчання.

Висновки. Таким чином, обґрунтовані вище педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до толерантного виховання молодших школярів (педагогічний консенсус щодо орієнтації на толерантне виховання, відображення у змісті професійної підготовки основних засад толерантного виховання, упровадження контекстного навчання та квазіпрофесійних ситуацій) розуміються нами як сукупність сприятливих факторів, що забезпечують ефективну реалізацію моделі формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів.

Список посилань

- Бирко, Н. М., 2013. *Педагогічна майстерня формування толерантності сучасного громадянина: методичний посібник*. Хмельницький: ХГПА. 184 с.
- Будник, О. Б., 2015. *Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності*. Доктор наук. Житомирський державний педагогічний університет імені І.Я.Франка.
- Вовк, Л. М., 2017. *Педагогічні умови формування гендерної культури молодших школярів у навчально-виховній діяльності початкової школи*. Кандидат наук. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля.
- Гордієнко, Ю. А., 2017. *Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи*. Кандидат наук. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.
- Григор, О., 2014. Теоретико-методологічні основи дослідження консенсусу. *Гілея : науковий вісник*, 89, с. 397-401.
- Дем'яненко, Н., 2013. Контекстність освітнього простору вищої школи : рівень магістратури. *Вища освіта України*, 1, с. 50-56.
- Кострубань, Р. В., 2016. *Формування толерантності у майбутніх учителів у процесі гуманітарної підготовки у педагогічних коледжах*. Кандидат наук. Бердянський державний педагогічний університет.
- Кривошопка, І. В., 2015. *Виховання толерантності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури*: автореф. Кандидат наук. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка.
- Ляпунова, В. А., 2017. *Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у дошкільних навчальних закладах*. Доктор наук. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.
- Мацук, Л. О., 2002. *Підготовка майбутніх учителів початкових класів до правового виховання молодших школярів*: автореф. Кандидат наук. Тернопільський державний університет імені Володимира Гнатюка.

Розум, К. В., 2015. *Формування готовності майбутніх учителів гуманітарного профілю до запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховній роботі з учнями: автореферат*. Кандидат наук. Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського.

Сакалюк, О. П., 2016. *Формування професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи з дітьми, які зазнали сімейного насильства: автореф.* Кандидат наук. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.

Чередник, Л.М., 2020. *Формування у майбутніх учителів готовності до толерантного виховання молодших школярів*. Кандидат наук. Бердянський державний педагогічний університет.

Переклад і транслітерація

Byrko, N. M., 2013. *Pedahohichna maisternia formuvannia tolerantnosti suchasnoho hromadianyna: metodychni posibnyk [Pedagogical workshop of tolerance formation of a modern citizen: methodical manual]*. Khmelnytskyi: KhHPA, [in Ukrainian].

Budnyk, O. B., 2015. *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do sotsialno-pedahohichnoi diialnosti [Theoretical and methodological principles of professional training of future primary school teachers for socio-pedagogical activities]*. Doktor nauk. Zhytomyrskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni I.Ia.Franka, [in Ukrainian].

Vovk, L. M., 2017. *Pedahohichni umovy formuvannia hendernoi kultury molodshykh shkolariv u navchalno-vykhovnii diialnosti pochatkovoї shkoly [Pedagogical conditions of formation of gender culture of junior schoolchildren in educational activity of primary school]*. Kandydat nauk. Skhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia, [in Ukrainian].

Hordiienko, Yu. A., 2017. *Formuvannia pedahohichnoi tolerantnosti maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov pochatkovoї shkoly [Formation of pedagogical tolerance of future teachers of foreign languages of primary school]*. Kandydat nauk. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova, [in Ukrainian].

Hryhor, O., 2014. *Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia konsensusu [Theoretical and methodological bases of consensus research]*. Hileia : Naukovyi visnyk, 89, s. 397-401, [in Ukrainian].

Demianenko, N., 2013. *Kontekstnist osvithnoho prostoru vyshchoi shkoly : riven mahistratury [The context of the educational space of higher education: the level of master's degree]*. Vyshcha osvita Ukrainy, 1, s. 50-56, [in Ukrainian].

Kostruban, R. V., 2016. *Formuvannia tolerantnosti u maibutnikh uchyteliv u protsesi humanitarnoi pidhotovky u pedahohichnykh koledzhakh [Formation of tolerance in future teachers in the process of humanitarian training in pedagogical colleges.]*. Kandydat nauk. Berdianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet, [in Ukrainian].

Kryvoshapka, I. V., 2015. *Vykhovannia tolerantnosti maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly v umovakh mahistratury: avtoref. [Education of tolerance of future teachers of higher school in the conditions of a magistracy]*. Kandydat nauk. Poltavskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V.H.Korolenka, [in Ukrainian].

Liapunova V. A., 2017. *Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv do formuvannia tolerantnosti ditei u doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodological principles of professional training of future educators for the formation of children's tolerance in preschool educational institutions]*. Doktor nauk. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].

Matsuk, L. O., 2002. *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do pravovoho vykhovannia molodshykh shkolariv : avtoref. [Preparation of future primary school teachers for legal education of junior schoolchildren]*. Kandydat nauk. Ternopilskiy derzhavnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, [in Ukrainian].

Rozum K. V., 2015. *Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnoho profilu do zapobihannia i rozv'iazannia konfliktiv u navchalno-vykhovnii roboti z uchniamy: avtoref. [Forming the readiness of future teachers of the humanities to prevent and resolve conflicts in educational work with students]*. Kandydat nauk. Pivdenoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. K.D. Ushynskoho, [in Ukrainian].

Sakaliuk, O. P., 2016. *Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do roboty z ditmy, yaki zaznali simeinoho nasylstva : avtoref. [Formation of professional readiness of future primary school teachers to work with children who have experienced domestic violence].* Kandydat nauk. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova, [in Ukrainian].

Cherednyk, L.M., 2020. *Formuvannia u maibutnikh uchyteliv hotovnosti do tolerantnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [Formation of future teachers' readiness for tolerant education of junior schoolchildren].* Kandydat nauk. Berdianskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet, [in Ukrainian].

<https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.22.49-57>

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF FUTURE TEACHERS' READINESS FOR TOLERANT EDUCATION OF ELEMENTARY SCHOOLCHILDREN

Lidiya Cherednyk ¹

¹ PhD of Pedagogical Science, Assistant of the Department of Pedagogy of Faculty of Humanities and Pedagogy National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-1006-1363>, e-mail: lidiya2772@i.ua

---

Abstract

Relevance: the need to determine the pedagogical conditions of future teachers' readiness for tolerant education of junior high school students due to the processes of globalization, European integration and reform of the modern elementary school, which define the framework of the educational space, built on the statement of man as the largest social value, the principles of humanism, child-centeredness and tolerance, and require a teacher willingness to dialogue by establishing with junior high school students relations of trust, cooperation, compromise, joy, camaraderie, empathy and psychological comfort with younger students.

Goal: based on the analysis of psychological and pedagogical achievements of modern teachers to determine the pedagogical conditions for the formation of future teachers' readiness for tolerant education of primary school children.

Methods: theoretical: analysis, synthesis, theoretical generalization.

Results: based on the generalization of the results of the analysis of psychological and pedagogical sources, the pedagogical conditions of preparation of future teachers for tolerant education of junior schoolchildren are defined as a set of favorable factors that ensure effective implementation of the model of future teachers' readiness for tolerant education of junior schoolchildren.

Conclusions: The pedagogical conditions for the formation of future teachers' readiness for tolerant education of junior schoolchildren are highlighted: pedagogical consensus on the orientation to tolerant education, reflection in the content of professional training of the basic principles of tolerant education, introduction of contextual learning and quasi-professional situations.

Keywords: *pedagogical conditions, training of future teachers, tolerant education, readiness for tolerant education, primary school.*

Стаття надійшла до редакції: 19.05.2021

Прийнято до друку: 30.06.2021